

ЯРОШЕВСЬКА Т. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії
та історії України
(Дніпровський державний
технічний університет)

УДК 347.77.02

ПРАВО ДЕРЖАВИ УКРАЇНА НА ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

У статті обґрунтовано тезу про те, що рівноправним суб'єктом майнового права на об'єкти патентного права повинна бути держава Україна. Для врегулювання відносин, що складаються між державою Україна та творцями об'єктів права, які отримують державне замовлення, запропоновано правовий механізм розподілу майнових прав на створені об'єкти патентного права.

Ключові слова: промислова власність, об'єкти патентного права, право держави Україна, державне замовлення, суб'єкт права.

В статье аргументируется тезис о том, что равноправным субъектом имущественного права на объекты патентного права должно быть государство Украина. Для урегулирования отношений, складывающихся между государством Украина и создателями объектов права, которые получают государственный заказ, предложен правовой механизм распределения имущественных прав на созданные объекты патентного права.

Ключевые слова: промышленная собственность, объекты патентного права, право государства Украина, государственный заказ, субъект права.

A thesis that the state of Ukraine should be an equal subject of property right to objects of patent law is reasoned. For regulation of relations, developing between the state of Ukraine and the creators of objects of law who receive a state order, a legal mechanism of distribution of property rights to created objects of patent law was suggested.

Key words: industrial property, objects of patent law, right of the state of Ukraine, state order, subject of law.

Вступ. Пріоритетність державної підтримки розвитку різних галузей вітчизняної науки та техніки, впровадження їх досягнень у виробництво зумовлені не лише потребою економічного зростання держави, а й необхідністю підвищення потенціалу України на світовому рівні. Реалізація цього завдання не може бути здійснена повною мірою, якщо у визначених законом випадках держава Україна та її відповідні органи не можуть бути рівноправними суб'єктами похідного права на промислову власність, зокрема на об'єкти патентного права.

Протягом останніх років теоретичні положення щодо правового регулювання відносин у сфері охорони прав на об'єкти патентного права досліджували з різними поглядами такі вітчизняні та закордонні науковці: Г.О. Андрощук, Ю.Л. Бошицький, О.П. Орлюк, Б.М. Падучак, Л.І. Работягова, О.Д. Святоцький, О.П. Сергєєв, В.В. Соловйова, Р.Б. Шишка та ін. Авторами зроблено значний внесок у розвиток права інтелектуальної власності. Проте аналіз сучасних розробок юридичної науки стосовно вирішення наявних проблемних питань, стану чинного законодавства у цій сфері та практики його застосування дозволяє зробити ви-

сненок, що на сьогодні так і не вдалося створити ефективний механізм розподілу майнових прав на об'єкти науково-технічної творчості з урахуванням інтересів усіх суб'єктів права.

Постановка завдання. Метою статті є вдосконалення законодавства України у сфері охорони промислової власності та пошук ефективних механізмів для врегулювання правовідносин щодо розподілу майнових прав на об'єкти патентного права з урахуванням інтересів держави та її уповноважених органів.

Результати дослідження. На підставі ст. 421 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. Це вбачається доречним з огляду на положення Конституції України (ст. 41) та чинних міжнародних договорів щодо приналежності прав інтелектуальної власності їх творцям. Проте вважаємо, що суб'єктом похідного права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки може і повинна бути держава Україна. Держава Україна повинна розглядати регулювання цього питання як можливість поповнення бюджету та додаткового вкладення засобів у розвиток інноваційних технологій. Для цього в законодавстві України слід передбачити специфічні правові форми і способи набуття державою прав на ці об'єкти патентного права.

Так, Держава Україна може стати суб'єктом права у випадках, коли об'єкт права створений під час фундаментальних або прикладних наукових досліджень у процесі виконання робіт за договорами, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів (державні кошти), коли закінчився строк правової охорони того чи іншого об'єкта права. У порядку спадкування держава може стати спадкоємцем майнових прав на результати науково-технічної діяльності. Держава може стати суб'єктом права на інтелектуальну власність і на підставі відповідних цивільних правочинів: дарування, безоплатної передачі державі своїх прав їх власником тощо. На таких самих підставах суб'єктами права інтелектуальної власності можуть стати й інші державні органи та органи самоврядування. Проте ні ЦК України, ні інше чинне законодавство України про інтелектуальну власність не містять норм, які регулювали би порядок набуття державою чи її органами майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

На думку автора статті, первинним суб'єктом права інтелектуальної власності має бути тільки творець об'єкта права. До похідних суб'єктів права можуть належати всі інші правонаступники, зокрема держава Україна, до яких право інтелектуальної власності переходить за законом чи на підставі договору. Держава як суб'єкт цивільного права може мати лише такі права та обов'язки, які дозволяє закон. Наприклад, вона не має права користуватися торговельною маркою. Проте, на думку автора статті, випадки набуття державою Україна чи її уповноваженими органами майнових прав, зокрема на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, повинні бути чітко визначені, і не тільки в договорі, а і в законі.

Уперше спроба законодавчого закріплення розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, які створені за рахунок державних коштів, була зроблена в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 1 грудня 1998 р. Однак норми, якими врегульовано це питання, мають лише загальний характер. Так, у ч. 1 ст. 22 цього Закону йдеться, що правовий режим наукового і науково-технічного результату як об'єкта права інтелектуальної власності визначається законами України. Але вирішення цього питання у правовому полі ускладнене відсутністю у патентному законодавстві України спеціальних правових норм, які б дозволили державі як самостійному учаснику цивільно-правових відносин вимагати визнання за нею прав на об'єкт патентного права, якщо це прямо не передбачено договором. Відповідно до ч. 3 ст. 42 зазначеного Закону обов'язковими умовами договору, на підставі якого виконуються науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР), що фінансуються за рахунок державних коштів, є визначення суб'єктів права інтелектуальної власності, зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені об'єкти інтелектуальної власності тощо. Однак не зазначено, хто саме може бути таким суб'єктом.

Законом України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р. також не передбачається можливості набуття розпорядниками державних коштів прав на об'єкти права промислової власності, створені під час виконання відповідних договорів. Погоджуємося з думкою В. Краснікова [1, с. 30–34], що за договором про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти замовник набуває права лише на замовлену продукцію, а не на об'єкти права, які не є предметом зазначеного договору.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. реалізація пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки здійснюється через систему державних цільових наукових програм, а також державне замовлення на науково-технічну продукцію. Проте механізм розподілу майнових прав на ці об'єкти промислової власності у чинному законодавстві України відсутній.

Поряд із цим передбачена законодавством можливість договірної врегулювання не вирішує повністю указану проблему, оскільки державне замовлення є лише однією з форм бюджетного фінансування науково-технічної діяльності, за якої держава вступає у договірні відносини з особами, що в межах такого договору проводять науково-технічні дослідження. При цьому забезпечення бюджетного фінансування розвитку науки і техніки є одним із функціональних завдань, у межах виконання якого використання державних коштів не в усіх випадках можна пов'язувати з обов'язковим укладенням цивільно-правових договорів.

Таким чином, одним із головних завдань держави у сфері правового регулювання відносин, що складаються між державою і творцями об'єктів права, які отримують державне замовлення та державні кошти, є розробка і реалізація правового механізму розподілу прав на створені результати науково-технічної діяльності та правового режиму їх використання у цивільному обороті, який повинен враховувати як інтереси творців об'єкта права, так і державні інтереси.

Держава Україна та її уповноважені органи мають бути рівноправними суб'єктами похідного права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки. Для того, щоб визначити, у яких випадках на законодавчому рівні держава Україна чи її уповноважені органи можуть бути суб'єктом майнових прав на ці об'єкти права та які існують проблемні питання за реалізації цих прав, пропонується спочатку розглянути міжнародний досвід, зокрема досвід країн ЄС, із врегулювання відносин у цій сфері.

Як свідчить досвід європейських країн [2, с. 12–19] та міжнародна практика [3, с. 3–9], навіть у разі закріплення за державою прав на об'єкти патентного права проблемним залишається питання реалізації державою цих прав, тобто визначення особи, яка буде управляти від імені держави правами на ці об'єкти права промислової власності, та яким має бути механізм набуття таких прав.

У країнах ЄС норми щодо врегулювання відносин за використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються в рамках наукових програм і проектів, які фінансуються ЄС, викладені у Регламенті Європейського Парламенту та Ради від 18 грудня 2006 р. № 1906/2006 про правила участі підприємств, дослідницьких центрів та університетів у процесі реалізації Сьомої Рамкової Програми ЄС і розповсюдження результатів досліджень (далі – Регламент № 1906/2006) та у Рішенні Ради від 19 грудня 2006 р. № 2006/975/ЄС про Особливу Програму, яка буде реалізована через прямі заходи Центру Спільних Досліджень згідно із Сьомою Рамковою Програмою ЄС із досліджень, технологічного розвитку і демонстраційних дій.

Залежно від джерел фінансування та завдань, за якими проводяться дослідження, Регламентом № 1906/2006 визначено два правових режими для результатів досліджень, які проводяться в рамках програм, що фінансуються в ЄС. При цьому класифікація режимів здійснюється залежно від проведення за даним Регламентом прямих чи непрямих заходів.

Прямі заходи – це діяльність із досліджень та розробок, що здійснюється центрами спільних досліджень у межах виконання завдань, визначених для них відповідною рамковою програмою. Непрямі заходи – це заходи з досліджень та розробок, що здійснюються одним або декількома учасниками за допомогою інструментів Сьомої Рамкової Програми.

При цьому на підставі ст. 1 (1) Регламенту № 1906/2006 фінансування здійснюється як Європейською комісією, так і самими учасниками.

Відповідно до ст. 39 Регламенту № 1906/2006 Європейська спільнота є власником результатів досліджень за прямими заходами. Результати досліджень за непрямими заходами є власністю учасників, які здійснюють такі дослідження. Виняток з останнього правила є тільки для придбаних матеріальних цінностей та послуг, що здійснюються Європейською комісією під час процедури закупівель, а також для результатів діяльності експертів з оцінки проектів, які подаються на конкурс – їх власником виступає Європейська спільнота.

Згідно зі ст. 40 Регламенту № 1906/2006 у разі, якщо дослідження виконуються учасниками спільно і немає можливості визначити їх частку в результатах робіт, вони мають спільні права на такі результати. У цьому разі учасники мають погодити між собою розподіл прав на результати і строки їх використання у відповідному договорі згідно з вимогами цього Регламенту. Також учасники досліджень зобов'язані врегулювати відносини з персоналом, що здійснює дослідження, якщо цим особам надано право набувати права на результати, так, щоб такі права можливо було використати відповідно до зобов'язань за договором (ст. 39 (2) Регламенту № 1906/2006).

Основним висновком із наведених вище положень є те, що розподіл отриманих результатів відбувається за таким принципом: майнові права на об'єкт, створений за прямими заходами, належать ЄС, а права на об'єкт, створений за непрямими заходами, належать виконавцям.

Погоджуємося з авторами [4, с. 7–8; 5, с. 104–105], які зазначають, що на державному рівні потребує невідкладного вирішення питання щодо розподілу прав на об'єкти права промислової власності між творцями, замовниками та організаціями, які займаються комерціалізацією, у разі, якщо дослідження велось за рахунок державного чи місцевого бюджетів або якщо має місце укладення угоди між підприємством та науково-дослідним інститутом щодо спільного фінансування дослідження.

На підставі ч. 2 ст. 430 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений на замовлення, належить творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлене договором.

Таким чином, якщо об'єкт патентного права створений за державним замовленням, то це положення може бути змінено лише за домовленістю держави і творця об'єкта права на підставі договору. Таким кроком законодавець намагався надати більше прав творцям результатів інтелектуальної праці. Проте такий спосіб розподілу майнових прав на об'єкт патентного права не зовсім притаманний патентному законодавству більшості країн Європи та світу [6, с. 87–93].

На погляд автора статті, така норма не здається вдалим розв'язанням складних відносин між сторонами. Визнання спільним права на об'єкт ще більше ускладнює відносини між державним замовником і творцем цього об'єкта. Як будуть визначатися частки спільного права? Визначаючи частки у спільному праві, слід враховувати певні чинники, наприклад, творчий внесок винахідника (автора промислового зразка), обсяг матеріальних витрат держави, передбачений прибуток від використання цього об'єкта права та ін. На практиці розрахувати це, а також спрогнозувати прибуток від використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка досить проблематично. Але ж може бути різний вклад у створення цього об'єкта патентного права, і не зрозуміло, як розподілити право на використання цього об'єкта між сторонами.

Якщо згідно з указаною нормою ЦК України державний замовник і творець об'єкта права є співволодільцями майнових прав, то у такому разі держава не зобов'язана укладати із творцем об'єкта права договір про винагороду за створений винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право на одержання патенту творцю і державному замовнику буде належати спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. З погляду права ідеальною є ситуація, коли на об'єкт права інтелектуальної власності має права лише один суб'єкт. Це спрощує процес реалізації прав.

Визначення щодо спільного володіння майновими правами більш направлене на захист прав автора на твори та інші об'єкти авторського права, а не патентного. Тому саме законодавство повинно чітко регулювати будь-який аспект відносин між творцем об'єкта права і державним замовником під час створення винаходів, корисної моделі, промислового зразка. Адже не можливо покладатися тільки на договірні відносини. Навіщо тоді закон?

Погоджуємося з думкою Б.М. Падучак [7, с. 38–49], що чинне законодавство України не забезпечує ефективний механізм введення в цивільний обіг результатів науково-дослідних робіт, отриманих із залученням державних коштів. У питанні освоєння таких результатів держава повинна вести себе як рівноправний учасник цивільних відносин, а не як суверен, який може лише дозволяти використання наявних об'єктів промислової власності. Оперативне й ефективне введення результатів науково-технічної діяльності в цивільний обіг дозволить державі повернути в бюджет кошти, які були вкладені у проведення НДДКР.

Пропонуємо застосувати європейський досвід і розподілити майнові права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, що створюються за державним замовленням і фінансуються державою, на два правові режими:

– перший правовий режим – винахід, корисна модель, промисловий зразок, створений творцем цього об'єкта за державним замовленням. За таких умов право на отримання патенту буде мати держава чи її уповноважений орган, якщо між сторонами у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав. Творець об'єкта права має одержати винагороду, що відповідає економічній цінності винаходу, корисної моделі, промислового зразка й (або) іншої вигоди, яка може бути одержана державою.

– другий правовий режим – винахід, корисна модель, промисловий зразок, створений творцем об'єкта права за власною ініціативою з використанням засобів держави. Право на отримання патенту на цей об'єкт патентного права буде за творцем об'єкта права. У такому разі держава чи її уповноважені органи будуть мати право на безоплатне використання такого об'єкта права на умовах ліцензійного договору.

Таким чином, патент на винахід, корисну модель, промисловий зразок, віднесений до першого правового режиму, повинна отримати держава Україна чи її уповноважений орган, і це справедливо. Проте, виходячи з реального стану і з метою активізації творчої діяльності, первинне право на об'єкт інтелектуальної власності повинне бути за творцем об'єкта права.

На підставі вищесказаного та застосовуючи європейський досвід, пропонуємо у патентному законодавстві визначити такий механізм реалізації майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, створений за державним замовленням:

1) первинне майнове право на винахід, корисну модель, промисловий зразок першого правового режиму належить творцю об'єкта права;

2) творець об'єкта права подає державі Україна чи уповноваженому державному органу письмове повідомлення про створений ним об'єкт патентного права з описом, що розкриває суть цього об'єкта;

3) держава Україна (уповноважений державний орган) протягом чотирьох місяців від дати такого повідомлення повинна укласти із творцем об'єкта права цивільно-правовий договір на передачу майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок та узгодити права та обов'язки сторін;

4) у разі укладення між сторонами такого договору творець об'єкта права отримує винагороду, що відповідає економічній цінності указанного об'єкта патентного права і (або) іншої вигоди, яка може бути одержана державою. Держава Україна чи її уповноважений орган буде мати право подати до Установи заявку на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження об'єкта права як конфіденційної інформації;

5) якщо держава Україна (уповноважений орган) відмовляється від укладення такого договору або суттєво порушила його умови, право на отримання патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок першого правового режиму залишається за творцем об'єкта права. У такому разі держава Україна чи її уповноважений орган буде мати право на отримання

мання безоплатної невиключної ліцензії на використання цього об'єкта патентного права в певній обмеженій сфері.

Також у разі, якщо патент на винахід, корисну модель, промисловий зразок, створений за державним замовленням чи державні кошти, отримує творець об'єкта права, пропонуємо у самому охоронному документі робити вказівку на те, що у разі державних потреб цей об'єкт права може використовувати держава Україна чи її уповноважений орган на умовах ліцензійного договору. Така вказівка допоможе третім зацікавленим особам визначитися із правом на використання цього об'єкта. У разі відчуження власником патенту іншій особі така вказівка в охоронному документі офіційним чином сповістить про права інших осіб на відповідний винахід, корисну модель, промисловий зразок.

Висновки. Отже, суб'єктом майнових прав на об'єкти патентного права може і повинна бути держава Україна. У зазначених відносинах держава Україна, з одного боку, має виступати як гарант закону, а з іншого – як безпосередній учасник, тобто бути рівноправним суб'єктом похідного права на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Для врегулювання відносин, що складаються між Україною та творцями об'єктів права, які отримають державне замовлення та державні кошти, є розробка і реалізація правового механізму розподілу прав на створені об'єкти права та правового режиму їх використання у цивільному обороті, який повинен враховувати як інтереси творців об'єкта права, так і державні інтереси. У законодавчих актах України потрібно передбачити відповідні норми щодо набуття державою майнових прав на зазначені об'єкти патентного права.

Список використаних джерел:

1. Красніков В. Бюджетні кошти, договори і права інтелектуальної власності / В. Красніков // Інтелектуальна власність. – 2009. – № 4. – С. 29–35.
2. Ревуцький С.Ф. Державна правова підтримка інноваційної активності у країнах Європейського Союзу / С.Ф. Ревуцький // Інтелектуальний капітал. – 2005. – № 1(21). – С. 12–19.
3. Орлюк О.П. Виконання наукових досліджень за державні кошти: міжнародний досвід / О.П. Орлюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – № 4 (30). – С. 3–9.
4. Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року / М. Якубовський, Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2007. – № 11. – С. 7–8.
5. Корсунський С.В. Трансфер технологій та їх комерціалізація через міжнародне співробітництво / С.В. Корсунський // Наука та інновації : наук.-практ. журнал. – 2007. – № 6. – С. 104–105.
6. Старокадомский Д.Л. Четыре основные тенденции мирового развития в сфере НИОКР / Д.Л. Старокадомский, А.В. Малышев // Наука и инновации : науч.-практ. журнал. – 2007. – № 6. – С. 87–93.
7. Падучак Б.М. Майнові права інтелектуальної власності на технологію, що створена за рахунок коштів державного бюджету / Б.М. Падучак // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 6 (50). – С. 38–49.

